

# VOEDINGS- PROBLEMEN

BIJ HOOFD- EN HALSKANKER



## INHOUD

|    |                                            |    |
|----|--------------------------------------------|----|
| 01 | Inleiding                                  | 4  |
| 02 | Pijnlijke mond en mondslijmvliesontsteking | 5  |
| 03 | Slikproblemen                              | 6  |
| 04 | Minder speekselproductie of droge mond     | 7  |
| 05 | Smaakveranderingen en verminderde eetlust  | 8  |
| 06 | Heesheid                                   | 10 |
| 07 | Mondverzorging                             | 11 |
| 08 | Leefstijladvies                            | 12 |
| 09 | Nuttige contactgegevens                    | 13 |

## 01 INLEIDING

Deze brochure is bestemd voor patiënten die een behandeling met radiotherapie en/of chemotherapie krijgen bij hoofd-halskanker.

Bestraling van een tumor beschadigt bijna altijd ook omliggend gezond weefsel omdat dit zeer dicht bij het gezwel ligt en ook met de meest gesofisticeerde technieken niet volledig kan gespaard worden. Door beschadiging van dit gezonde weefsel kunnen neveneffecten optreden. Patiënten die in het hoofd-halsgebied bestraald worden, kunnen onder meer last krijgen van slijmvliesontsteking, droge mond, littekenvorming van de huid en verstijving van de spieren (fibrose).

In deze brochure leest u nuttige tips en adviezen om deze ongemakken te verminderen. De brochure bevat informatie in verband met de meest voorkomende neveneffecten zoals:

- ▲ pijnlijke mond of mondslijmvliesontsteking
- ▲ slikproblemen
- ▲ droge mond of verminderde speekselproductie
- ▲ smaakverandering en verminderde eetlust
- ▲ heesheid

Verder krijgt u informatie over mondverzorging en leefstijladvies.

---

Deze bijwerkingen kunnen ontstaan bij de behandeling van hoofd- en halskanker. Zeker niet iedereen krijgt alle bijwerkingen.

---

## 02 PIJNLIJKE MOND OF MONDSLIJMVLIESONTSTEKING

Door behandeling van het hoofd-halsgebied is de kans groot dat uw mond- en keelholte geïrriteerd raken. Het is mogelijk dat uw mond en tong rauw en pijnlijk aanvoelen. U kunt een branderig gevoel krijgen in de mond en keel en uw mond kan overgevoelig worden voor hete, koude en erg gekruide spijsen. Ook kunnen kauwen, slikken en praten pijnlijk en moeilijk worden. De behandeling tast ook de slijmvliezen in uw mond aan waardoor er hinderlijke mondslijmvliesontstekingen kunnen ontstaan. Deze ontstekingen treden meestal op een tweetal weken na de start van de behandeling en zijn van voorbijgaande aard.

### Tips om pijn in de mond te verlichten

- ▲ Hou uw mond vochtig door regelmatig kleine hoeveelheden fris water te drinken en de mond te spoelen zoals voorgeschreven.
- ▲ Vermijd dat uw lippen uitdrogen. Hou ze eventueel vochtig met lippenbalsem of vaseline.
- ▲ Als u een kunstgebit draagt, verwijder het dan wanneer u pijn hebt.
- ▲ Probeer scherpe kruiden zoals curry, mosterd en paprika te vermijden. Vermijd ook sterk gezouten producten zoals chips en andere zoutjes. Vermijd zoveel mogelijk zure spijsen en belegen eetwaren (zoals belegen kaas). Al deze producten drogen de mond uit en/of prikkelen het gevoelige slijmvlies waardoor u nog meer last kunt krijgen van een pijnlijke mond.
- ▲ Vermijd hard of grof voedsel zoals hardgebakken vlees, gefrituurde gerechten, rauwkost, volkorenbrood, harde broodjes of koeken. Maak harde voedingswaren goed fijn. Snij harde korsten van het brood. De kruimels of harde stukjes kunnen de mond irriteren en u pijn bezorgen. Drink regelmatig bij het eten zodat harde stukjes voedsel en kruimels snel worden weggespoeld en niet de kans krijgen de mond te irriteren.
- ▲ Drink zo weinig mogelijk koolzuurhoudende dranken zoals spuitwater. Deze dranken prikkelen het geïrriteerde slijmvlies te hard. Als u toch bruisende dranken wil drinken, open ze dan op voorhand zodat ze kunnen uitbruisen.
- ▲ Citrusvruchten en hun sap kunnen ook te prikkelend zijn. Roer eventueel een scheutje room door vruchtensap of fruitsla. Dat werkt verzachtend.
- ▲ Kies liever voor een rijpe banaan, peer, meloen, perzik, mango, aardbeien, fruit uit blik, appelsap, perensap en tomatensap. Deze producten zijn veel minder scherp.
- ▲ Laat hete dranken – zoals thee, koffie en soep – afkoelen. Meestal wordt voeding op kamertemperatuur het best verdragen. Soms zijn ijskoude gerechten – zoals dranken uit de koelkast of ijsaangenamer omdat de koude de mond enigszins verdooft. Maar als u ervaart dat ijskoude gerechten u een irriterend gevoel geven, laat ze dan achterwege.

## 03 SLIKPROBLEMEN

Afhankelijk van de plaats en de grootte van de tumor kunt u al slikproblemen hebben voor u wordt behandeld. Er kunnen echter ook slikproblemen ontstaan door de **bestraling**:

- ▲ Door wondjes en blaasjes in de mond- en keelholte kan een mondslijmvliesontsteking ontstaan.
- ▲ De mond- en keelholte kan ook droger worden door het meebestralen van de speekselklieren.
- ▲ Door fibrose verliezen weefsels hun elasticiteit en is er littekenvorming in bepaalde weefsels.

Een combinatie van deze nevenwerkingen en een verlies aan spiermassa van de slikspieren kan leiden tot slikproblemen.

---

### Logopedische slikrevalidatie

Tijdens of na de behandeling kunnen we het slikken proberen te verbeteren met logopedische slikrevalidatie. Deze revalidatie wordt opgestart om de kracht van de spieren die instaan voor het slikken in eerste instantie te behouden, maar ook te versterken. Daarnaast is het belangrijk ook de beweeglijkheid van de slikstructuren te behouden en te verbeteren.

De oefeningen zorgen er dus voor dat u de kracht en beweeglijkheid in de slikstructuren behoudt en u beter zal kunnen slikken. Ze zijn erg belangrijk om late gevolgen van de bestraling te voorkomen.

Uw arts kan u doorverwijzen naar een logopedist.

---

### Tips bij slikproblemen

- ▲ Creëer een rustige omgeving tijdens de maaltijd. Zet de televisie uit tijdens het eten.
- ▲ Vermijd praten tijdens het eten.
- ▲ Zorg voor een goede zithouding (90 graden), het liefst op een stoel aan tafel.
- ▲ Als u toch in bed moet eten, ga dan zo goed mogelijk rechtop zitten, ondersteund door kussens.
- ▲ Neem de tijd om te eten: neem pas een nieuwe hap of slok wanneer de vorige volledig is weggeslikt.
- ▲ Slik na een hap of slok nogmaals je speeksel weg. Zo voorkomt u dat er resten achterblijven in de keel.
- ▲ Vermijd droog of kruimelig voedsel.  
Wanneer de logopedist aangeeft dat het slikken op een veilige manier verloopt, probeer dan te blijven slikken: zorg ervoor dat uw keelspieren actief blijven door toch geregeld wat te drinken of te eten, ook al gaat het moeilijk.
- ▲ Hou rekening met de vermoeidheid. Rust indien nodig voor de maaltijd of verdeel de maaltijden over meerdere kleinere porties.
- ▲ Hoest goed door als u zich verslikt.

## Sociale problemen

Slikstoornissen hebben naast lichamelijke ook sociale gevolgen. Ze kunnen mensen belemmeren om te gaan dineren op restaurant of op bezoek te gaan. Ook het plezier van eten en drinken kan verloren gaan. Geef ruime aandacht aan het samenzijn en probeer met voorgaande tips toch van het eten te genieten.

## 04 MINDER SPEEKSELPRODUCTIE OF DROGE MOND

Door de behandeling kan het gebeuren dat uw speekselklieren minder speeksel produceren. De verandering in de speekselproductie treedt meestal op vanaf de tweede week van de bestraling. Het is mogelijk dat u tijdelijk of blijvend last krijgt van een droge(re) mond. Als uw mond droog is, proeft u het eten minder goed en kunt u ook minder vlot slikken. Er is een groter risico op tandbederf. Daarom is het belangrijk dat u uw tanden goed verzorgt (zie ook deel mondverzorging). Het is noodzakelijk om regelmatig naar de tandarts te gaan (zoals voorgeschreven door uw arts of tandarts), ook na het einde van uw bestraling.

### Tips bij een droge mond

- ▲ Drink minstens 1,5 liter water per dag.
- ▲ Spoel uw mond regelmatig of drink heel vaak een klein beetje mineraalwater, thee met citroen, kamillethee of vruchtensap (geen citrusvruchten!). Het is vooral belangrijk dat u vloeistoffen drinkt met een hogere voedingswaarde, zeker wanneer u gewicht verliest.
- ▲ Drink niet te veel koffie.
- ▲ Kauwen, snoepen of zuigen stimuleert de speekselklieren om dun, waterig speeksel te produceren.
- ▲ Kies voor suikervrije kauwgom of zachte suikervrije snoepjes. Die kunt u dagelijks eten zonder dat het schadelijk is voor de tanden. Of kies voor frisse, zure producten zoals yoghurt, augurk of komkommer.
- ▲ Vermijd snoep en kauwgom met pepermunt! Deze producten drogen de mond verder uit en prikkelen geïrriteerd slijmvlies.
- ▲ Wen eraan om bij iedere hap vast voedsel iets te drinken en zo het eten met vocht weg te spoelen.
- ▲ Gebruik royaal saus of jus bij de warme maaltijd.
- ▲ Besmeer brood met smeugig beleg zoals paté, smeerkaas, salades of confituur.
- ▲ Kies voor vochthoudende groenten zoals prei, witloof, (zoete) tomaten,...
- ▲ Drink na melk een slokje water, vruchtensap (geen citrusvruchten) of thee. Dat vermindert het plakkerige gevoel na het drinken van melk.
- ▲ Haal taai slijm – dat moeilijk kan worden weggeslikt – voor de maaltijd weg met een zakdoekje.
- ▲ Melk kan hinderlijke slijmen veroorzaken. Roer daarom wat honing door de melk of gebruik plantaardige melk zoals soja-, haver-, amandel-, hazelnoot- of rijstmelk.

- ▲ Het kan nuttig zijn een verdamper of luchtbevochtiger te gebruiken, zeker in de winter. Gebruik die overdag en 's nachts in de plaatsen waar u het meest tijd doorbrengt. Of droog de was in huis op een droogrek of plaats een grote schaal gevuld met water op de verwarming. Vermijd het gebruik van airco omdat die de lucht sterk uitdroogt.

## 05 SMAAKVERANDERINGEN EN VERMINDERDE EETLUST

Verminderde eetlust is een vaak voorkomende klacht bij patiënten die bestraald worden.

Tijdens de behandeling kunnen uw smaakpapillen en/of reukzin aangetast worden. Het kan gebeuren dat bepaalde gerechten anders gaan smaken dan voordien. Eiwitrijk voedsel zoals vlees, vis, gevogelte en eieren kan bijvoorbeeld bitter smaken. Zoet voedsel zal minder zoet smaken. Soms kunnen bepaalde etenswaren zelfs smaakloos worden of metaalachtig smaken. Dit laatste komt meer voor als de bestraling gecombineerd wordt met chemotherapie. Toch is het belangrijk dat u voldoende blijft eten. U hebt immers extra energie nodig voor uw herstel. Als u te moe bent, bent u ook minder in staat om maaltijden klaar te maken.

Deze klachten treden meestal op vanaf de tweede week van de behandeling.

### Omgaan met smaak- en reukveranderingen

- ▲ Drink veel om misselijkheid te voorkomen.
- ▲ Reinig de mond met water voor elke maaltijd. Het kan uw smaak en eetlust stimuleren.
- ▲ Eet vaker tussendoortjes, maar niet net voor een maaltijd (het hongergevoel zorgt voor een betere speekselproductie). Wacht ook niet te lang want een lege maag kan een misselijk gevoel veroorzaken.
- ▲ Drink wat bouillon of heldere soep een halfuurtje voor de maaltijd. Dat verhoogt vaak de eetlust.
- ▲ Als u zelf geen zin hebt om te koken of als u misselijk wordt van etensluchtjes:
- ▲ Doe eventueel beroep op familie of vrienden om te koken.
- ▲ Laat hen maaltijden bereiden die kunnen worden ingevroren.
- ▲ Blijf uit de keuken tot de maaltijd wordt opgediend.
- ▲ Zorg voor kant-en-klare hapjes.
- ▲ Laat de maaltijd niet te warm opdienen.
- ▲ Breng variatie in de smaak en het uitzicht van de maaltijden. Het eten moet er lekker uitzien om de eetlust te stimuleren.
- ▲ Varieer ook in temperatuur. Veel mensen verdragen beter koude gerechten zoals aardappelsalade of koude pasta.
- ▲ Eet vaak (6 tot 8) kleine maaltijden in plaats van 3 grote, bij voorkeur op vaste tijdstippen.

- ▲ Kauw voedsel langzaam. Zo vermijdt u dat uw maag te vlug gevuld wordt.
- ▲ Kies voor calorierijke voeding. Vervang bijvoorbeeld halfvolle en magere melkproducten door hun volle variant. Gebruik royaal boter, saus of jus om het eten te bevochtigen en meer smaak te geven. Kies voor yoghurt, kaas, pap of pudding als tussendoortje.
- ▲ Als (warm) vlees u niet meer smaakt, vervang het dan door een extra portie kaas, ei, vis of kip.
- ▲ Om de smaak te verbeteren, kunt u verse tuinkruiden gebruiken zoals basilicum, rozemarijn, oregano, dragon, bieslook, (blad)peterselie. Gebruik deze kruiden alleen als u geen last hebt van een pijnlijke keel en/of droge mond.
- ▲ Kies dranken met een frisse smaak zoals water, thee of groentesap bij de maaltijd of drink voedzame sappen, milkshakes of melk.
- ▲ Eet nieuwe gerechten met nieuwe smaken.
- ▲ Probeer kant-en-klare maaltijden uit.
- ▲ Als levensmiddelen te zuur lijken:
  - Bereid groenten in een melksaus
  - Verwerk fruit in moes
- ▲ Als levensmiddelen te zoet lijken:
  - Kies ongezoete desserts
  - Eet verse vruchten
- ▲ Als levensmiddelen te zout lijken:
  - Vermijd fijne vleeswaren
  - Vermijd belegen kazen
  - Eet geen chips
  - Doe geen zout in uw bereidingen
- ▲ Als levensmiddelen metaalachtig smaken:
  - Eet geen vlees, maar vis, eieren, melkproducten (zoals pudding, yoghurt of milkshake).

---

**Raak niet ontmoedigd! Probeer verschillende soorten eten. Ingrediënten die u eerder niet lustte, kunnen nu wel goed smaken. Experimenteer met nieuwe zaken.**

**Maar probeer vooral van het eten te genieten!**

**Voor extra voedingsadvies neemt u het best contact op met de arts of diëtiste**

---

## 06 HEESHEID

Het kan zijn dat uw stem hees wordt. Dit is een mogelijke bijwerking van de behandeling, door irritatie of uitdroging van de stembanden en kan optreden vanaf de tweede/derde week van de behandeling. Uw stem kan ook sneller vermoeid raken en minder luid klinken.

Voor de meeste patiënten is de heesheid van tijdelijke aard.

---

### Tips om uw stem te sparen

- ▲ Gun uw stembanden rust. Praat zo weinig mogelijk. Gebruik eventueel een bordje of een blad papier. Als u toch moet praten, praat dan heel zacht (maar zonder te fluisteren) zodat u de stembanden niet forceert.
- ▲ Blijf niet in een omgeving waar veel gerookt wordt. Vraag aan familie en vrienden om hiermee rekening te houden.
- ▲ Vermijd grote temperatuursverschillen om verdere uitdroging van de stembanden en keel te voorkomen.
- ▲ Zorg voor een goede luchtbevochtiging zodat uw stembanden en uw keel niet uitdrogen. Gebruik luchtbevochtigers, zet een kan met water op de verwarming, of droog de was in de kamer waar u het meest tijd doorbrengt. Vermijd het gebruik van airco.

## 07 MONDVERZORGING

Door uw ziekte of door de behandeling kan de gezondheid van uw mond en gebit achteruitgaan. Door sommige behandelingen kunt u gevoeliger worden voor bloedend tandvlees of infecties in de mond. Licht uw arts in bij problemen.

### Natuurlijke tanden

- ▲ Gebruik een tandenborstel met kleine borstelkop (zacht) of gebruik een elektrische tandenborstel.
- ▲ Als het tandenpoetsen te pijnlijk is, kunt u de tanden reinigen met een baby- of kindertandenborstel.
- ▲ Gebruik een milde, witte tandpasta met fluoride maar zonder munt. Is de smaak te scherp, koop dan een peutertandpasta. Doe een hoeveelheid tandpasta ter grootte van een erwt op de tandenborstel.
- ▲ Poets uw tanden 2 maal per dag. Blijf de tanden poetsen, behalve wanneer het te pijnlijk wordt of er bloedingen ontstaan. Spreek met de arts als dit gebeurt.
- ▲ Spoel kort na met een kleine hoeveelheid water.
- ▲ Spoel de tandenborstel grondig na en bewaar hem droog met de borstelkop naar boven.

### Tong

- ▲ Gebruik een tandenborstel om uw tong te reinigen.
- ▲ Borstel minimum 1 maal per dag de tong (tongrug en zijvlakken) met 5-10 trekbewegingen, behalve wanneer het te pijnlijk wordt of er bloedingen ontstaan. Licht uw arts in als dit gebeurt. Een beslagen tong veroorzaakt immers vaak een slechte smaak en een slechte adem.
- ▲ Spoel na met een kleine hoeveelheid water.
- ▲ Spoel de tandenborstel grondig na.

### Gebitsprothese

- ▲ Verwijder de gebitsprothese en spoel de mond.
- ▲ Reinig dagelijks de gebitsprothese met een protheseborstel/tandenborstel en vloeibare neutrale zeep (kleurloos, zonder parfum). Gebruik geen tandpasta; dit tast de gebitsprothese aan.
- ▲ Borstel na elke maaltijd alle vlakken, poets vooral de binnenzijde van de gebitsprothese.
- ▲ Spoel de gebitsprothese voldoende met water.
- ▲ Bewaar de gebitsprothese 's nachts in een gebitsdoosje. Vermijd direct contact met water.
- ▲ Een bruistablet vervangt het poetsen niet!
- ▲ Als u last hebt van forse mucositis laat u de prothese beter uit.

---

## Extra tips

- ▲ Ga minstens drie maal per jaar naar de tandarts.
- ▲ Vervang de tandenborstel om de drie maanden.
- ▲ Correct poetsen vermijdt bloedend tandvlees. Bloedt het tandvlees frequent, controleer dan de poetstechniek of vraag advies aan de tandarts.
- ▲ Vergeet de overgang naar het tandvlees niet, want een wit kraagje (tandplak) siert de tanden niet.
- ▲ Vermijd kleverig voedsel
- ▲ Spoel uw mond met zuiver water of het voorgeschreven mondspoelmiddel telkens als u iets gegeten hebt.

## 08 LEEFSTIJLADVIES

- ▲ We raden af om te roken en veel alcohol te drinken.
- ▲ Eet vaak kleine maaltijden. Zo beperkt u telkens de irritatie van de mond bij het eten.
- ▲ Zorg voor een goede mondhygiëne. Poets uw tanden twee maal per dag. Blijf uw tanden poetsen, behalve wanneer het te pijnlijk wordt of er bloedingen ontstaan.
- ▲ Probeer uw gewicht stabiel te houden tijdens de behandeling. Door af te vallen, zal u verzwakken.

## 09 NUTTIGE CONTACTGEGEVENS

---

### Medische diensten

#### Polikliniek Gelaats- en halsheelkunde

Ingang 69, route 690

Tel. 09 332 39 90

#### Verpleegafdeling Gelaats- en halsheelkunde

Ingang 50, route 595

Tel. 09 332 20 54

#### Dienst Radiotherapie

Ingang 98

Tel. 09 332 30 15

#### Polikliniek Medische oncologie

Ingang 50, route 1250

Tel. 09 332 26 91

#### Kankercentrum

Ingang 97, route 972

Tel. 09 332 55 93

---

### Oncologisch verpleegkundigen

Annelies De Prins

Jaimie Saelens

Tel. 09 332 03 67

---

### Logopedist

Margot Baudalet

Tel. 09 332 08 72

---

## **Psycholoog**

Katrien De Wagter

Tel. 09 332 64 44

---

## **Diëtist**

Eline Hebbelinck

Tel. 09 332 19 95

---

## **Maatschappelijk werker**

Louise Vande Kerckhove

Tel. 09 332 57 53

---

## **Kom Op Tegen Kanker**

Koningstraat 217

1210 Brussel

Tel. 02 227 69 69

Fax 02 223 22 00

[www.komoptegenkanker.be](http://www.komoptegenkanker.be)

---

## **Stichting Tegen Kanker**

Leuvensesteenweg 479

1030 Brussel

Tel. 02 733 68 68

Fax. 02 734 92 50

[www.kanker.be](http://www.kanker.be)

---

## **Vlaamse Kankertelefoon**

Tel. 0800 35445

[www.allesoverkanker.be](http://www.allesoverkanker.be)

## NOTA'S

Deze brochure werd enkel ontwikkeld voor gebruik binnen het UZ Gent. Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vervoelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van het UZ Gent.

---

Universitair Ziekenhuis Gent  
C. Heymanslaan 10 | B 9000 Gent  
T +32 (0)9 332 21 11 | E [info@uzgent.be](mailto:info@uzgent.be)

[www.uzgent.be](http://www.uzgent.be)

Volg ons op

